

Inferno te Leiden

Buskruittramp 1807

Het leven in de Sleutelstad ging op maandag 12 januari 1807 aanvankelijk zijn gewone gang. 's Morgens om half tien meerde schipper Adam van Schie zijn schip af bij de Langebrug aan het Rapenburg, ongeveer voor het Kamerlingh Onnes Instituut en tegenover het Van der Werf Park, twee gebieden waar destijds veel woningen stonden. Een prachtig stukje Leiden. Van Schie werd geholpen door de knecht Jan van Engelen, 21 jaar, en twee zoons, Salomon, 28 jaar, en de zwaargehandicapte Adam van 14 jaar. De vrouw was kennelijk niet aan boord.

Het schip was geladen met 37.000 pond buskruit van de kruitfabriek van Hasselaar in Ouderkerk aan de Amstel en onderweg naar Delft. Het schip had dus niets binnen de Leidse singels te zoeken.

Op het moment van de explosie was de schipper volgens Knappert niet aan boord, maar volgens Kleibrink en Spruit wel.

Het is natuurlijk vrijwel onmogelijk om hierover zekerheid te krijgen.

De knecht en de twee jongens van Schie zouden hun middagmaal aan het bereiden zijn.

(Vervolg op pagina 28)

(Vervolg van pagina 24)

Baggerman Jan Overduin verklaarde later dat hij, toen hij er langs voer, een man aan dek tegen anderen in het schip had horen praten. Ook werden er aard-appelschillen overboord gegooid, dus is het waarschijnlijk dat de aardappels op het vuur werden gezet, hoewel 4 uur 's middags wel een wat ongewone tijd is? Een open vuur op een schip volgeladen met buskruit is natuurlijk vragen om ongelukken.

Kleibrink en Spruit geven een andere versie. Zij schrijven in 'Leiden, een

Hollandse Erfenis 1' in hun 4e druk van 1974 dat: 'De schipper, Adam van Schie en zijn knechts, de stad zijn ingegaan. Het is Koppermaandag, een feestdag voor de gewone man, met een borreltje en een hartige hap in een van de vele (knuswarme) kroegjes .... Om een uur of vier keren schipper Van Schie en zijn knechts, terug naar de schuit, stomdronken(?) maar niemand let op hen .... Het is de vraag of zij na de hartige kroeghapjes nog wat wilde eten, maar de ontploffing kort daarop zou wel wijzen op vuur maken.

Buskruit

Zwavel

Salpeter

Houtskool

De ideale verhouding in de samenstelling van buskruit is:
10% zwavel, 75% salpeter en 15% houtskool.

Zwavel

Salpeter

Houtskool

Filatelistische vertaling: Zwavel staat op zegel, Salpeter (Nitraat) wordt door koolzaad uit de grond gehaald, Houtskool is gebruikt door Leonard de Vinci.

Het Rapenburg voor en na de ontploffing van het kruitschip.

Het lijk van de schippersknecht wordt aan het Utrechtse Veer gevonden (een hele luchtreis zogezegd)'.
Over het schip heb ik kunnen achterhalen dat het om een kraakschip ging; een binnenvaartuig met één mast dat in de vroege ochtend van de 12de januari de Mare invoer. De tonnenmaat van het schip is niet bekend, maar een 20-tonner moet het zeker wel geweest zijn en misschien zelfs groter, afhankelijk van

het soortelijke gewicht van het buskruit. Het is niet bekend of het een zeil voerde in de stad, maar waarschijnlijker is dat het getrokken moest worden. Een trekschuit dus en dat verklaart meteen waarom er zoveel personeel aan boord was. Twee man, Jan Engelman en de oudste zoon Salomon, zullen wel de trekpaarden zijn geweest, terwijl de gehandicapte zoon als koksmaatje dienst deed. Vader van Schie stond

De Sint Lodewijkskerk blijft wonder boven wonder staan.

natuurlijk aan het roer. Het is maar een veronderstelling, maar zo gaat het vaak op die scheepjes. Het is best mogelijk dat een vaatje buskruit is geopend om het vuurtjestoken in de kajuit sneller te doen verlopen; immers op een praam zo volgeladen mist men één, twee vaatjes niet. En dan was de invalide koksmaat misschien wel erg onhandig met zijn aardappeltjes. Het is niet te achterhalen. Ook professor Knappert bleef na zijn grondige studie in 1906, honderd jaar na de ramp van Leiden, in het ongewisse.

De vele berichten, gedichten, rouwadvertenties, preken tijdens de kerkdiensten en verklaringen in de weken na de ramp brengen geen helderheid over het gebeurde. Wat moest Van Schie in Leiden? Hoe hield hij de aard van zijn lading verborgen? Waarom was de controle onvoldoende?

Op de rampdag zelf was de zon om 16.01 onder gegaan. Het was net nieuwe maan geweest en dus vrij snel al heel donker. Het weer was guur en druilerig met natte sneeuwbuien. Om 16.15 uur vloog het schip in de lucht. Knappert schrijft: 'Er was een hel en schitterend licht, dan een witte wolk zichtbaar boven de huizen van het Rapenburg, die zich met rukken uitbreidde (misschien na ieder vaatje een nieuwe pluim?), daarna werd een doffe slag gehoord met sterke dreuning en tegelijk (ofschoon de aangegeven volgorde duidelijk is waargenomen) wankelden de huizen, spleten de muren en stortten in één, Leidens schoonste stads-wijk omscheppend in één reusachtigen, ontzettenden puinhoop, ijselijk graf van een aantal harer burgers'.

(Vervolg op pagina 32)

(Vervolg van pagina 30)

De ramp vernielde 227 huizen en eiste 151 slachtoffers, voor het grootste deel vrouwen en 40 kinderen en slechts 19 mannen. In 45 gevallen lukte het niet slachtoffers te identificeren.

De knal werd tot in Friesland gehoord, maar niet in Katwijk. Dat is vreemd als men later leest dat er een harde oostenwind woei.

De hoogleraar Te Water die verder het Rapenburg op woonde met zijn stokdove vrouw kreeg haar vraag: ‘zei u iets Te Water?’ te beantwoorden. De enorme geluidsgolf gedroeg zich dus uitermate eigenzinnig.

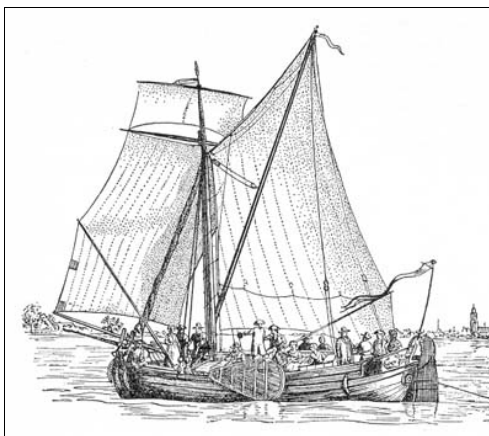
Daar waar het schip had gelegen werden wal en huizen weggeslagen, terwijl het water in het Rapenburg tussen de beide bruggen voor een ogenblik totaal verdween en met grote kracht massaal omhoog werd gestuwd en over de ruïnes werd gestort en mogelijk menig brandje ook nog weer bluste.

Van het schip werd alleen het anker in een buitensteeds weiland teruggevonden; waar het zich thans bevindt weet natuurlijk niemand.

Een steen, gemetseld in de walkant tussen Kamerlingh Onnes en de Sint Lodewijkskerk (de naam heeft niets met Lodewijk Napoléon van doen) aan de Steenshuur, markeert de ligplaats van het kruitschip, maar dat is eigenlijk alleen vanaf het water goed te zien.

Knappert beschrijft de aanblik en de uitbreiding van de verwoestingen van Poort tot Steeg minutieus en vaak doorspekt met zeer persoonlijke details.

Leiden telde in het rampjaar ‘slechts’ 30.000 inwoners waaronder ongeveer 300 studenten. Er stroomden spoedig veel hulpverleners toe. Ook geld en goederen uit het hele land (toen 2 miljoen inwoners) kwamen binnen. Vele steden: Parijs, Bordeaux, Lausanne, Gent, Frankfurt, Bazel en Lissabon en onze koloniën bleven niet achter. Om 9 uur ’s avonds (ook 8 uur wordt vermeld), krap 5 uur na de explosie, bezocht koning Lodewijk Napoléon het rampgebied en bleef tot de volgende ochtend. Hij toonde zich zeer betrokken, stelde middelen ter beschikking en nam diverse financiële maatregelen ten gunste van de wederopbouw.

Een beurtschip rond 1800
tekenaar G. Groenewegen

Koning Lodewijk Napoléon was zeer snel ter plaatse in de zwaar getoffen stad Leiden.

Nu zijn naam toch is gevallen realiseer ik mij ineens dat deze, ons door het oudere broertje Napoléon Bonaparte opgedrongen Vorst, een van de beste zaken is die wij als natie moesten ondergaan. Hij heeft het in die paar jaar (1806-1810) van zijn regering werkelijk prima gedaan; en liep veel minder aan de leiband van zijn sterke broer dan men aanvankelijk vreesde. Echt een postzegel waardig. En omdat dat nog steeds niet gebeurde lijkt 2006 het ideale moment. Het past m.i. beter dan die voetbal-ijdeluiterij waar we nu mee bezig zijn.

Ook de Leidse ramp verdient overigens een postzegel en liefst wat beters dan die van de watersnoodramp uit 1953.

H.A.C.Kamphuisen

Literatuur:

1. Knappert, Prof. Dr. L.: 'De Ramp van Leiden, 12 Januari 1807 na honderd jaar herdacht', met platen, portretten, plattegrond, bijlagen en register; Schoonhoven, S & W.N. van Nooten, 1906.
2. Kleibrink, Herman en Spruit, Ruud: 'Leiden, een Hollandse Erfenis 1', 4e druk, 1974 Jan de Kler, Boekverkoper, Nieuwe Rijn, Leiden
3. Mourik, B.A. van: 'Bolwerk van de vrijheid, Oud Leiden'; Historie van Steden en Dorpen; Het Wereldvenster, Baarn 1968.
4. Illustraties bij dit artikel (deels) uit: Waanders i.s.w.m. Het Gemeentearchief van Leiden: 'Leiden zoals het was, veranderend Stadsbeeld'; een bundel van 18 afleveringen, Uitgeverij Waanders B.V. Zwolle (met veel afbeeldingen uit het Gemeentearchief) ISBN 90 400 0275 4.
5. Riemsdijk, John van: Internet (geplaatst 20 oktober 2003), Nederlands Genealogen-Forum.
6. Zonneveld, Peter van: Internet, 2005; Nationaal Archief, Op grond van het boek 'Plaatsen van herinnering', Nederland in de twintigste eeuw onder redactie van Prof. Dr. H.W. van den Doel, Amsterdam 2005.
7. Wikipedia: Internet: over Lodewijk Napoleon Bonaparte.